

še eno plat, in sicer osebno plat, plat osebne študijske in karierne poti avtorice. Avtorica bralca z začetnimi poglavji sprejme ravno s to platjo knjige, tudi kasneje večkrat lepo umesti v znanstveno razpravo osebne izkušnje in s tem bralca navede na spoznanje, kako zahtevno in dolgotrajno je kaljenje znanstvenika.

Marko KRŽAN

G. A. Cohen

Why not socialism?

Princeton University Press, Princeton in Oxford 2009, str. 92, \$14.95 (ISBN 978-0-691-14361-3)

Recenzirano delo je izšlo prav v letu smrti avtorja, dolgoletnega predavatelja politične filozofije na univerzah v Londonu in Oxfordu. Čeprav sodi med Cohenova pozna dela, ostaja razprava tako po temi kot po metodi v okviru filozofske šole t.i. analitičnega marksizma. Cohen je bil namreč poleg ekonomista Johna Roemerja in sociologa Erica Olina Wrighta, ki sta vsak na svojem področju raziskovala družbeno neenakost, eden od osrednjih predstavnikov tega, na analitični filozofiji in metodološkem individualizmu utemeljenega marksističnega raziskovalnega programa. Zaključki so omenjene mislece v 90. letih sicer pripeljali k opustitvi marksistične oznake svojih teoretskih prizadevanj, a racionalno jedro Marxove kritike neenakosti in nepravilnosti kapitalistične družbe, kot so ga izluš-

čili skladno s svojimi filozofskimi izhodišči, je ostalo tudi pozneje temeljni problem njihovega raziskovanja.

V enem izmed svojih zadnjih del poskuša Cohen odgovoriti na vprašanje, ali je mogoče socialistično idejo udejanjiti. Izhodišče razmišljanja so razmeroma obrobni, a realni načini življenja, kot jih na primer ljudje prakticiramo na taborjenju. Slednji Cohe- nu služi za zgled, s pomočjo katerega opredeli temeljni načeli socializma: socialistično enakost priložnosti in skupnostno načelo. Prvi pojem je širši kot meščanska in liberalno levičarska enakost. Če meščanska enakost pomeni le odpravo ovir enakosti, ki izhajajo iz družbeno predpisanega statusa (razrednega ali rasnega), druga pa družbene okoliščine, kot so razlike v »kulturnem kapitalu« (npr. izenačevanje priložnosti izobraževanja), naj bi socialistična enakost odpravila tudi nedružbene ovire enakosti (npr. razlike v nadarjenosti). Razložek je razviden iz avtorjevega zgloda: zamislimo si, da taborniki med sprehodom naletijo na leskovo drevo, a zna le ena tabornica – po zaslugi svoje prirojene spretnosti – streti lešnike. Ker je njena sposobnost prirojena, je z vidika prvih dveh načel enakosti upravičena od svojih tovarišev terjati nadomestilo za to, da zanje stre lešnike, denimo v obliki večjega deleža plodov. A na taborjenju bi njena zahteva gotovo naletela na neodobranje in uveljavila bi se razdelitev na enake deleže. Zgled torej ne pokaže le značilnosti socialistične enakosti, ampak tudi, da je ta vsaj v nekaterih realnih položajih najverjetnejši način vedenja.

Toda enakost priložnosti še ne pomeni enakosti izidov in prav tu poseže skupnostno načelo. V nekaterih primerih ni mogoče niti s stališča socialistične enakosti reči, da je določena neenakost neupravičena. To velja pri tistih neenakih izidih, kjer skupna korist odločitev, ki izhajajo iz svobodnih izbir, ni enaka za vsako (kombinacijo) odločitev. Cohenov zgled je basen o murnu in mravlji: čeprav je murnu njegovo poletno brezdelje nedvomno koristilo, je njegova odločitev zanj v končnem seštevku bistveno manj ugodna, kot bi bila odločitev za grajenje domovanja. Ne glede na popolno enakost priložnosti lahko ljudje sprejmejo odločitev, ki se za nazaj izkaže za neugodno oz., v primeru, ko mečemo kovanec, za odločitev, ki ima neugoden izid, ne da bi temeljila na napačni odločitvi (ugoden izid je namreč enako verjeten kot neugoden). Skupnostno načelo je tu zato, da izravnava preostale neenakosti in uveljavlja skupnostno recipročnost. Celo če, kot navaja Cohen, dohodkovna neenakost ne bi izhajala iz neenakosti priložnosti, bi lahko pomenila vzpostavitev neželene oblike odnosov med ljudmi. Bogataš, ki bi bil zaradi okvare avtomobila enkrat v življenju prisiljen potovati z avtobusom, se o tem ne bi mogel pritožiti revežu, ki se z avtobusom vozi vsak dan, ampak kvečjemu drugemu vozniku. V tem pogledu – kot tudi v pogledu zmožnosti skrbeti zase in za svoje bližnje – prvih dveh ne bi povezovalo nič skupn(ost)ega.

Argumenti v prid socializma tečejo gladko, dokler se ne zastavi odločil-

no vprašanje: ali ga je mogoče uveljaviti v širši družbi. Kritiki najpogosteje trdijo, da je socializem nezdržljiv s človekovo (sebično) naravo. A ta narava, tako pravi v svoji knjigi Cohen, pozna tudi velikodušnost. Kar je odločilno, ni osebna motivacija, temveč družbena tehnologija: dražljaji in pravila, ki osebno motivacijo vprežejo v ustaljeno gospodarsko dejavnost. Na tej ravni se socialistični projekt zalomi: izkušnje z realnim socializmom kažejo, da socialističnih načel ne znamo operacionalizirati v družbeno tehnologijo, ki bi bila podlaga stabilnega in učinkovitega gospodarjenja. Čeprav Cohen dopušča možnost, da bo ta problem v prihodnje rešen, predlaga, da na podlagi dosežene vednosti realna pričakovanja omejimo na model tržnega socializma. S tem izrazom poimenuje sistem, ki ima številne skupne poteze s kapitalističnimi družbami, v katerih živimo. V slednjih obstaja država blaginje, sfera človekovih dejavnosti, ki – ker je odtegnjena mehanizmu trga – deluje po načelu skupnostne recipročnosti. V tej sferi se velikodušni del človekove narave operacionalizira v družbeni tehnologiji, sklopu konkretnih vodil delovanja, usmerjenega k zadovoljevanju človeških potreb zgolj zato, ker so prepoznane kot potrebe. Ko pa zapustimo področje potreb in dobrin, za katere lahko sklepamo, da (in koliko) jih potrebuje vsakdo, postane vprašanje kaj in kako proizvajati nerešljivo brez posredovanja tržnega mehanizma oz. tržnih cen kot posebne oblike družbene tehnologije. Tu pa se stvar zaplete, saj je funkcija cen dvojna: na

eni strani je signal, ki nakazuje, koliko so ljudje pripravljeni dati za kako dobro, in ki daje proizvajalcem odgovor na vprašanje, kaj se izplača proizvajati. Obenem pa so cene dražljaja, ki motivira posameznike, da kopičijo dobrine, ki so najbolj iskane, zato da bi si s tem zagotovili osebno korist. Kar po Cohenu razlikuje tržni socializem od kapitalizma, ni odprava tržnih odnosov, temveč obstoj redistribucijskega mehanizma. Z drugimi besedami, ker je trg v svoji informativni funkciji kot družbena tehnologija nepogrešljiv, je treba učinke njegove motivacijske funkcije, ki kršijo načela socialistične enakosti, kompenzirati s prerazporeditvijo prihodkov. Načeloma si je mogoče zamisliti (Cohen navaja študijo Johna Carensa) družbo, kjer bi davčni sistem izničil vse oblike dohodkovne neenakosti. A ker bi lahko taka rešitev zaradi izničenja motivacijske funkcije pripeljala do znižanja gospodarske aktivnosti, Cohen kot najboljšo rešitev ponudi model že omenjenega Johna Roemerja. V njem je socialistična enakost (do neke mere) zagotovljena tako, da vsakdo ob rojstvu dobi svoj delež kapitalskih dobrin, s katerimi razpolaga družba. Z deleži je mogoče trgovati in od njih dobivati dividende, a z dvema omejitvama: deleža ni mogoče zamenjati (prodati) za denar, s katerim se kupujejo potrošne dobrine, poleg tega pa se delež ne deduje, ampak se po smrti povrne v družbeno last. Neenakosti v taki družbi obstajajo, a neodtujljiv delež lastništva produkcijskih sredstev zagotavlja temeljno enakost.

S tem sklepom je mogoče polemizirati celo znotraj avtorjevega argumentacijskega okvira. Cohen operira z dvema tipoma družbene tehnologije, tj. *habitusa*, katerega lastnosti so odvisne od mesta in oblike, v kateri se agentom zastavlja t.i. ekonomsko vprašanje – kaj proizvajati. Ta *habitus* je z vidika strukture spontana ideologija vezi, ki produkcijske enote (»podjetja«) povezuje med seboj in s končnimi potrošniki (»gospodinjstva«). V primeru, ko se vprašanje zastavlja na nivoju vsake posamezne enote, in ko odgovor neposredno zadeva le dano enoto, je nujna oblika vezi blagovni odnos (odnos s posredovanjem produkta, ki ima vrednost), temeljno pravilo delovanja agenta (odgovora na ekonomsko vprašanje) pa načelo (vsaj) enake ugodnosti proizvodnje. Če se v tej obliki zastavlja tudi vprašanje o alokaciji neproizvedenih virov (zemlje), govorimo širše o tržnem odnosu. Skupni učinek obeh potez je kapitalizem. Njegov protipol je socialistično gospodarstvo planskega tipa, ki se realizira, ko se ekonomsko vprašanje zastavi nad ravno posamezne enote, na ravni družbe v celoti, in ko odgovor nanj zadeva vse enote (ali pa vsaj vse produkcijske enote) obenem. Ker realni socializem ni razvil mehanizmov, ki bi omogočali učinkovito rešitev zastavljene naloge, nam Cohen ponuja kompromis, ki v produkciji ohranja tržni odnos, v distribuciji pa izravnava dohodkovno neenakost. Kar Cohen spregleda, pa je dejstvo, da je sam redistribucijski mehanizem hkrati že drugačna

oblika družbene tehnologije, tj. ekonomskega vprašanja. To ne velja le za Cohenov zgled države blaginje, ki ga tudi sam avtor prepozna za posebno, plansko obliko proizvodnje določenih storitev in dobrin, temveč tudi za Roemerjev model tržnega socializma. Značilnost slednjega je, da je v njem en trg – tisti, ki bi omogočal menjavo deležev kapitalskih dobrin v podjetjih za denar, s katerim se kupujejo potrošne dobrine – »zaprta«. (Mimogrede, tu bi bilo mogoče potegniti grobo analogijo z dvema medsebojno nezamenljivima valuta – zgolj knjigovodsko v državnem proizvodnem sektorju in gotovino, za katero se menjavajo potrošne dobrine – v ZSSR.) Odsotnost trga ne pomeni le omejitev trgovanja z dohodki, ampak predvsem, da vsaj en vidik akumulacije kapitala zagotavlja mehanizem, ki ni tržen. Kjer umanjka tržni mehanizem, mora vskočiti netržni, vsaj če naj bo funkcija akumulacije v celoti zagotovljena. Iz povedanega je mogoče potegniti dva sklepa: da je možnost družbene tehnologije socializma nemara vseeno večja, kot se zdi na prvi pogled, in da bi veljalo vprašanje države blaginje in njenih alternativ (univerzalni dohodek) vendarle zastaviti z upoštevanjem obeh vidikov, ki sta po Engelsu stebra modernega socializma: razrednega nasprotja in anarhije, ki vlada v produkciji. Cohenova knjižica je pomemben prispevek k temu marginaliziranemu, a prepotrebniemu premisleku.

Andrej SUŠJAN

Seppo Honkapohja, Erkki A. Koskela, Willi Leibfritz, Roope Uusitalo
Economic Prosperity Recaptured: The Finnish Path from Crisis to Rapid Growth
The MIT Press, Cambridge in Massachusetts 2009, 168 strani
(ISBN 0-262-0-1269-3)

Gre za študijo o razvoju finskega gospodarstva od druge polovice osemdesetih let dalje. V zadnjih petindvajsetih letih je finsko gospodarstvo prešlo dramatičen razvoj: po obdobju hitre rasti in pregrevanja ob koncu osemdesetih letih je v začetku devetdesetih zapadlo v globoko krizo, iz katere se je uspešno izvilo v drugi polovici devetdesetih let; od takrat dalje Finska stopa po poti intenzivne gospodarske rasti in je v zadnjem desetletju eno najuspešnejših svetovnih gospodarstev. Delo je razdeljeno na sedem poglavij. Uvodnemu poglavju sledita v drugem in tretjem poglavju analiza vzrokov krize ter prikaz ukrepov makroekonomskih politik – tako tistih, ki so botrovali nastanku krize, kot tistih, ki so kasneje omogočili izhod iz depresije. Četrto poglavje se osredini na strukturne spremembe, ki so povečale produktivnost finskega gospodarstva. V petem in šestem poglavju avtorji analizirajo pomen vlaganj v človeški kapital ter v raziskave in razvoj. Sklepno poglavje obravnava izzive za finsko ekonomsko politiko v prihodnje.

V prvi polovici osemdesetih let je imela Finska stabilno gospodarstvo,